

გ ვ ა რ დ

სამოლიტიმო, სამედიცინო და სალიტერატურო ნახატშიანი ბაზმით; ბაგოდის ქოხელ ქშირა დღეს
 № 22 კ ა ი ს ი 24 1898 წ. № 22

შინაარსი: შთაჯრობის განცხადება.— ჩვენებური სქიანისა ნ. ჟორდანიათი.— სხვა და სხვა ამბავი.— კვალის კარქსონი-
 დენციბა.— გვირიდან კვირამდე.— ზიპა ლუგა ლექსი ი. ევლოშვილსა.— ნეკროლოგი— ვერა ჯაფარიძე.— მგზავრის შენიშენე-
 ზი ფ. პატრიშვილსა— ქარლს ცხოვრების გადმოცემა— ქართული ფის შესახებ (გაგრძელება) ფ. მახარაძისა.— შენიშვნა
 ნ. ჟორდანიათი.— ახალი სენი ჩვენ პედაგოგიაში ი. გომელაურისა.

რედაქციის ადრესი: არაგვისი ქუჩა კადეტის კორპუსის
 გვერდით სახლი თამაშოვსა.

საღმწიგნობრო ღირს 15 კ.

№ V „ვეჯილის“ გამოვიდა და დატურიგდა ხელის მომწერლებს.

საქველ-მოცემედა ბაზარი

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების სახარებლოთ დანიშნულია 24 და 25 მაისს თავადაზნაურობის (არწონისეულის) ქაჩვასლის ბაღში.

ბაზარი გაიხსნება დღის 11 საათზე. ბაღში შესასვლელი ბილეთი ღირს 20 კ.

მთავრობის განცხადება.

ხელმწიფე იმპერატორისაგან უმაღლესათ დამტკიცებულთ, მარტის 28 დღესა 1898 წელსა, მიწისრთა კომიტეტის ქურნალის ძალით დადგენილია:

1) ნება მიეცეთ ოსმალთა ქვეშევრდომ-ვაღმოსახლესებულ სომხებს დაბარუნდენ კავკასიიდან ოსმალეთში; ყოველ მათგანს, ოსმალთა ქვეშევრდომ-სომხებს, რომელიცკი განაცხადებს სურვილს ისარგებლოს აღნიშნულ ნებართვით, არ ევალებათ შესრულება საბაჯო (სადამოკნო) წესებისა, ხოლო უნდა წარმოადგინონ ადგილობრივ პოლიციის მოწმობა.

ქ. შარქისის ს. ს. ასრ

2) მიეცეს უფლება კავკასიის მთავარ-მართებელს ა) უმაღლესი პრძანების დიდან ერთი წლის განმავლობაში გადასახლოს კავკასიიდან ოსმალეთში ყოველი გამოსული ოსმალთა ქვეშევრდომი-სომხითა რომელიცკი არ ისარგებლებს პირველ მუხლში მოსხენებულ ნებართვით მიწისრთა კომიტეტის ამა დადგენილობისა; იმ შემთხვევაში მთავარ-მართებელი აღმოუჩენს თავის შეხედულებით დახმარებას შეწირულ და მოგროველ ფულიდან; ბ) ეს განკარგულედა საყოველთაოთ დაუყოვნებლივ უნდა იყოს გამოცხადებული.

უმაღლესი ესე პრძანება საყოველთაოთ განეცხადება თფილისის გუბერნიისაში.

ნამდებლივ ხელი მოაწერა თფილისის გუბერნატორმა თ. პეკოვმა.

დაამტკიცა კანცელარისის მმართველმა დ. ტიარეუტიშმა.

მართალია: მმართველი კანცელარისისა ტიარეუტიანი. შემოწმებულია: უფროსი თანაშემწე მისი მისაილოვი.

ჩვენებური საქმიანობა.

ქალაქის აწმყენება.

ღმ კამათ იმერეთის სამ უმთავრეს ქალაქს—ქუთაისს, ბათუმს და ფოთს—სარჩენო ციებ-ცხელებმა აქვს მოადებული. წელს უნდა განახლოვან თვით-მართელობა, აიჩინონ ახალი ხმოსნები, თავი და ქალაქის სხვა მოხელენი, ამასთანავე ანგარიში უნდა ჩამოართონ ძველ სამსჯავს და მისი მოღვაწეობა შესაფერავთ დაფასონ. ერთი სიტყვით, აქ ძველი და ახალი, წარსული და მომავალი ერთმანეთს ეჯახებიან და ერთი ხანა მერჯეში გადადის. ზოგი, რასაკვირველია, ძველი ხანადან ამ ახალსაც გადმოყვება, ზოგი კი უარყოფილი და უკუქცეული სამუდამოთ უკან რჩება. რით არის საყურადღებო ერთი ან მერჯე ხანა? რა უნდა გვეკეთებინათ ძველთა და რა უნდა გვაკეთონ ახლებმა? და საზოგადოთ, რა არის ეს ქალაქის თვით-მართელობა? რატომ არის ის გაჩენილი? თვით-მართელობა, როგორც უწყით, ნიშნავს თავის საქმეების თითონვე მართვას, თავის ცხოვრების თითონვე მეთაურობას და წინაძღოლობას. მაზრა, რადგანაც ყველა მოქალაქეთ ერთათ თავის მოყრა და საქმის წაყენა არ შეუძლიათ, ამიტომ თავის შორის ირჩევენ წარმომადგენელთ, ექვით ანუ ხმოსნებს რ მათ ანდობენ, წადით, განაგებ ჩვენი საქმეებო. რატომ ამას და არა იმას ირჩევენ ხმოსნათ? ამის პასუხს სხვა და სხვა ქვეყანა სხვა-და-სხვა ნაირათ იძლევა. დაწინაურებულ ხალხში ყოველივე არჩევიანი ტრიალებს რაიმე პრინციპს, დედა აზრის ვარჯშეში. აქ პირადებმა, მოქმედით კაცს დაწარდულულია იმ იდეით, იმ მიმართულებით, რომლის მებაირატრეთ ის გამოდის. კანდიდატი არის არა რაიმე დაფარული გულის თქმის მატარებელი, არამედ რაიმე საზოგადო საქროების, საზოგადო მოთხოვნილების დამცველი და წარმომადგენელი. აქ იმას კი არ ჰკითხვენ სადაური ხარ, რა გეარის ხარ, არამედ რა აზრის ხარ, რა მოძღვრებას ემსახურები: და აი იმას მთელი თავის შეხედულობა სისტემაში მოჰყავს, პროგრამათ აკეთებს და ამომრჩეველთ წარუდგენს: აი ეინ და რა ვარო. ის თავის აზრს ვერცხლებს, მიმხრეთა რიცხვს ამრავლებს და ასე თავის კერძო აზრს ხდის საზოგადო აზრათ. მისი გათვრება და საქმის სათავეში ჩაყენება მხოლოთ შედეგათ მისი ასეთი დაულაღვი მოღვაწეობის და ენერჯული მოქმედების. ამით ბრძოლა ღებულობს ნამდვილ საქმიან და იდეურ ხასიათს. აქ პარტიობა ნიშნავს ორი სხვა და სხვა მიმართულების შეზბოძობას, სხვა და სხვა მომდინარეობის შეჯახებას და არა კერძო პირთა ჩმახებას და შეწინაშეობას, ერთი

სიტყვით, არჩევის წინ მიუძღვის ხანგრძლივი ავიტაცია, აზრთა შეტაკება, საქროებათა გამოარკვევა, კითხვების წამოყენება და ასე საზოგადოება მზადდება ღირსის ასარჩევათ და უღირსის ვასაშეგებლათ. ყოველივე ეს წარმოებს აშკარათ, ცხადთ, ღღის სინათლეში და არა მალულათ, გაპარულათ და სინელებში.

ჩვენში?

ჩვენებური არჩევიანი—ეს უფრო მალელობიას თამაშია, ეინემ რაიმე მოქალაქობრივი მოქმედება. არჩევიანი ნიშნავს არა რომელიმე საქმის სამსახურს, არამედ რომელმე პირის სამსახურს. აქ იდეა, მიმართულება, საქმიანობა დაწარდულია მოქმედი პირისაკან. ეს არჩევის უტკების როგორც იარაღს თავის გამოჩენის და ჯიბის გასქებისა. იმას რაღაც მიზეზის დედა საზოგადო ასპარეზზე? მოღვაწეობა სურს, თავს უყურის თავის ნათესავეებს და მეგობრებს, ადგენს „პარტიას“ და ქადაგობს, მე თუ არ ამომირჩიეთ, მთელი ჩვენი გეარო, მხარე და თქვენ სულ ყველა შერცხებიტო. და ეს ახალ გამოჩედილი მოღვაწეირც“ შეუდგებიან თავის და თავის მომავლინებელის სასახლეოთ მუშაობას. ეს მუშაობა წარმოებს დღის სითრთილთ, ჩუმთ, დაფარულათ, საღდაც ჯურღმულში. მათ კადეც ესმით, რომ რაღდაც საძრახს მოქმედებენ და სინათლეში გამოსაჩენი პირი არ აქეთ. ამიტომ სირაკლემსავეთ თავს სორაში რაგენ, თუ მე ვერ ვხედავ უტკეული ვეღარც სხვა მხედავსო. ამ ნაირათ მათი სამოქმედო ასპარეზი ბნელეთია, მათი მიზანი პირადი გულის თქმა, ხოლო მათი საშუალება კორი, ღანძლე-გინება და უსახურო დაპირება. ვაზეთის სიბერებათ ასრულეებს ენა-ტანიობა, ავიტაციის—ქორკანაობა, პირდაპირი ბრძოლის—უარისგელობა. აქ ყოველივე ირინეზე და ზეზხევა აშენებული. ეინც უფრო გამოჩენს მოტყუების და თვლის ახევის უნარს, ის უფრო შესანიშნავი და ფსდადებული პირია. და საარჩენო ბრძოლაშიაც ამათ უტკარათ უპირველესი ალაგა, „პარტიის“ სასიქაღლო მოღვაწეირც ესენი არიან.

ასე თუ ისე ჩვენებური არჩევიანი, რა ნაირიც უნდა იყოს იგი, ერთათ ერთ შემოსავლიან ადგილებს გარეშემო ტრიალებს. და სწორეთ ამიტომ არის, რომ იმერეთის ახლანდელ საარჩენო მზადებაზე არა იღვას რა. აქაური ბელადები დარცხენილია, ასეთი გულის ზრახვის გამოიქვლინება ღარ ეცხრებათ და სხვა კი, მოგახსენებათ, არა აქეთ რა სათქმელი. ეს თუ სასარგებლოა თვით ამ არჩევენების მკეთებელთათვის? ამ კენჭობიას მოთამაშეთათვის, ვანა სასარგებლოა ქალაქის და ქალაქის მცხოვრებთათვის?

ქალაქს თავის საჭიროება აქვს, რომლის უყურად-
 ლებობა და დაუქმყოფილებლობა—თეთი ქალაქს
 სიყვალს მოასწავებს. და აი ამომჩინებელი უნდა
 შეიკრიბონ და საერთო ძალ-ოქროთი ეს საჭიროება
 გაიკონონ, შეისწავლონ, გამოაქვეყნონ და მერე შე-
 საუერო კაცები ეძიონ. თუაზა ჯერ კაცის ძებნა და მე-
 რე საქმის—ეს ჯერ ქუდს ყიდდა და მერე თავზე მოზ-
 მინავს მოასწავებს. თუ დღეს ქალაქი მეთათურობს
 სოფელს, თუ დღევანდელი ცხოვრება ერთიანათ ქა-
 ლაქურ ცხოვრებაზე არის გამაკრებელი, თუ თანა-
 მედროვე ცივილიზაცია—ქალაქური ცივილიზაციაა—
 ცხადია ქალაქის მეთათურობა და წინამძღოლობა—ეს
 მთელი პროვინციის, მთელი ქვეყნის მეთათურობა და
 წინამძღოლობაა, და ამ მეთათურთ და წინამძღოლთ
 ბევრი, ბევრი რამ სამუშაო და სასაქმო ჰქონებათ.
 ამ საანბნო კემპარტების შეგნება არის აუცილებელ-
 ი პირობა სამოქალაქო საზოგადოებრივ მოღვაწეობის.
 მართალია ქალაქის თეთი მართებლობის მოქმედება
 ქალაქის საზღვარით არის შემოფარგლული, მარა
 განა ეს საზღვრია იმის რომ ამ მოქმედებას გავლენა
 არ ჰქონდეს ქალაქ გარეთაც? სოფელს უქალაქაურ
 ერთ დღესაც არ შეუძლია ცხოვრება; მათ შუარის
 შეუერთებელი მიმოსვლაა, მაშასადამე ქალაქის ასეთ
 თუ ისეთ წყაროდებას პირდაპირი გავლენა აქვს სო-
 ფელზე.

რას ნიშნავს დღევანდელი ქალაქი? რა შეად-
 გენს მის დედა-ძარღვს? ყოველივე ქალაქი დღეს თა-
 ვის ვაჭრობით და წარმოებით ქალაქაბს. ამას გარეთ
 არ არის ქალაქი და ქალაქური ცხოვრება. იქ სადაც
 ვაჭრობა მიმქარაია, ქალაქიც მიმქარაი და ცხა-
 ტურებაც ერთიანათ მოადუნებელია. ერთი სიტყვით,
 ქალაქის მაჯისცემა, მისი ძალა და მნიშვნელობა,
 მისი ყოფნა თუ არ ყოფნა იხილება იმდენათ, რაჟ-
 დნათ ის სააღებ-მიცემა ასპარეზზე გამაგრებული და
 ფრთა გაშლილია. ეს სულ ერთია—არის ის პაწია თუ
 ეგებზერთელა, არის ის ბათობა თუ ლანდონი, მარა
 დედა-ბოძა ყოველგან ერთი და იგივეა, ვაჭრობით
 უველასთვის და ცუკლია. ამ მხრით თუ გეპირჯავთ
 ქუთაისი და ფოთს, დავინახათ რომ ეს ორი ქალა-
 ქი ვერ არის თანამედროვე ქალაქი, მისი დედა-ბოძი
 ვერ არის ვაჭრობა და წარმოება. ორივე უფრო ძვე-
 ლი დიდების ნაშთია, ვინემ ახალი პირობების ნაყო-
 ფი უფრო წარმატებულ ქალაქს გაეს, ვინემ მომავალს.
 მაშ რით იბრუნებენ სულს? რით ცხოვრობს ამ ერ-
 თი და ან მეორე? ქუთაისის ორნაირი საცხოვრებელი
 წყარო აქვს; პირველათ, ის არის ცენტრალ მთელი
 გუმბრინის დაწესებულებების; აქ არის ყოველნაირი
 სასამართლოები და სოფელელიც იძულებულია იქ
 აყუთოს თავის საქმეები და ამისათვის ფული ხარჯოს.

მაშასადამე სოფელში შეძენილი ფული ქუთაისში
 იხარჯება. ე. ი. ქალაქი სოფლიდან ლეზულობს ფულს
 მაშინ როდესაც სოფელი ქალაქიდან უნდა ლეზულობ-
 დეს. ამჟამაა, ქუთაისისთვის ეს კანონი ერთიან-
 ნათ შებრუნებელია. მეორე, აქ თავს იყრის
 იმერეთის მოქვიფე თავიდა-ზნაურობა და რაც კი რამ
 ახალი აქ ფლანგავს. ამ სახით, საქმიანი სოფელი
 და მოქვიფე მემამულე—აი ვისი ჯიბით ცაცხლობს
 ქუთაისი, აი ვის ზურგზე ბაქი-ბუქობს იგი. მარა რა-
 გორკ პირველი, ისე მეორე დროებით და წარმა-
 ევლია. სასამართლოს საქმეები უმთავრესათ მიწის
 მფლობელობის და აქედან წარმომდგარ სხვა-და-სხვა
 დანაშაულობის ვარეშემო ტრიალებენ. ხოლო რა-
 ცა მიწა ვაიმჯინება, ეს დავაც მოისპობა, დანაშაულიც
 იკლებს, მაშინ სასამართლოც თავის დღევანდელ ელ-
 ვერს შე-ცულის და ქუთაისსაც ჩვეულებრივი მუშ-
 ტარი მოაკლდება. მეორე მხრით, მოქვიფე მემამუ-
 ლეს მანაშლი შეუძლია ქეიფობა, სანამ მამული ნე-
 ბას აძლევს. მარა რა ცა ეს ხელიდან გაეცლება, მა-
 შინ ქეიფობაც გაეცლება და ქუთაისსაც ეს ერთი
 წყარო დაკლდება. მათი ასეთი ვაკოტრების ხანა
 უკვე დამდარია და თუ კიდევ ეს მათ შესაფერათ არ
 ემჩნევათ, ეს უფრო ძველი დიდების მიზეზით, ვინემ
 ახლანდელი მდგომარეობით. მათ კიდევ ძალა აქვთ
 არა იმიტომ რომ დღეს რამეს წარმოადგენენ, არამედ
 იმიტომ რომ წინეთ წარმოადგენდენ რასმე. ეს და-
 კარგული წარსულის პროკურტია. ამ ნაირათ, ქუთა-
 ისს ის ორი წყარო, რის შექწობით ის ცხოვრებას
 ათრევს, თანდათან ფეხიდან ეცლება და მით უკან-
 უკან მიდის. მიწათ-მფლობელობის ვაწეს-რიგება, მე-
 მამულის ვაკოტრება—ეს ამ ახირებულ ქალაქის
 უწყეს-რიგება და ვაკოტრებაა! მაშასადამე ქუთაისი
 ქუთაისობს ჩვენი უკან ჩამორჩენით, ჩვენი ცხოვრე-
 ბას არეულობით და განა ეს არის თანამედროვე ქა-
 ლაქი? არა, ის არა არის ასეთი ქალაქი, და მას შეუ-
 ძლია ვახლდ ამით მხოლოთ მაშინ რა ცა თავის
 დედა-ბოძს შეიკვლის და მით ახალი ცხოვრების კა-
 ლაპორში სამუდამით ჩადგება. ერთი სიტყვით, ის
 ან უნდა აღორძინდეს თანამედროვე ქალაქურ ნია-
 დავზე, ან და უკან წვიდეს და გათასირდეს. აი ის
 ასეთ სასიტორიო ვახუე დგას და ამდროს მისი მეთა-
 ურები და ბელადები ერთმანეთთან კეკლაობაში
 და შენჩემობაში ფლანგვენ თავის ძალ-ლორეს. აი
 ასეთია დღევანდელი ქუთაისი და მისი წინამძღო-
 ლები!

ფოთი?

ფოთი დღეს დაეარდნილ მდგომარეობაშია. ის
 ახლა უფრო სოფელია ვინემ ქალაქი, ვისაც ჩემი სი-
 მამაწილემ არ უნახავს, იმას ღმერთმა ჩემი სხებრეც

ნუ ანახოსო. ეს სწორით ფოთზეა ზედ-გამოკრილი. იყო დრო, როცა იმერეთის ერთადერთ ზღვის კარს ფოთი შეადგენდა. მაშინ აქ ცხოვრება დულდა და ვადმოდიოდა. მარა აი შემოაგვიერთდა ბათომი და მთელი ეს ცხოვრება აქეთ გადმოვიდა. ცხადია ფოთს მაშინაც არ ჰქონებოდა ძირი გამაგრებულო, მისი დიდება ისეთ ზერეგე და მსუბუქ საფუძველზე ყოფილა აშენებული, რომ მეორე მეზობელ ქალაქს ვერ უძლებს და კვდება. რა არის მისი ასეთი სისუსტის მიზეზი? საქმე იმაშია, რომ ფოთი თავისი საქმიანობით კი არ ფოთობდა, არამედ უცხო ხალხს მისცელა-მოსცელი. ის იყო ვადასატან-გადმოსატან საქონლის საწყობი და არა თვით ამ საქონლის მკეთებელი ან და მომხმარებელი. ის ვაჭრად სხვისი ნაწარმოებით, თითონ კი არას აწარმოებდა. ის სხვების პროცენტებით ცხოვრობდა. ჭ რაღა ვასაკვირველია, ასეთი სხვისი მოყურადე ქალაქი დატყუილიყო. მარა ეს წინანდელი ნაკულუევიანება აღარც დღევანდელ ფოთს აქვს შედგებულო. ის კიდევ ფიჭობს ძველ საფუძველზე აღადგინოს თავისი მერპისი. ის კიდევ მეცადინეობს სხვისი ხარჯით, სხვისი შრომით იფოთოს. ცხოვრების პირობები შეიცვალა, მისცელა-მოსცელამ სხვა მიმართულება მიიღო, ხოლო ფოთი ისევ ძველებურათ ოცნებობს. წინეთ მთელი მიმოსვლა წყლის საშუალებით წარმოებდა, ამიტომ ქალაქების ასალორძინებლათ ზღვა ან მდინარეს სიასლოვე იყო საჭირო. დღეს რკინის გზების წყალობით მიმოსვლა ხმელეთზედაც გადმოვიდა. აღორძინდა ისეთი ქალაქები, რომელნიც დაშორებულა ნაოსნობისაგან. და აი ფოთმაც აქეთ უნდა მიაქციოს თავისი უმთავრესი ყურადღება. მან რომ მიმოსვლა გურია-მეგრელი-ასთან გააჩალოს, ვიწრო ლიანდაკიანი გზები დასნას, ახლო-მახლო სოფლები დაიხაროვოს, მთელი არე-მარე ამოძრავოს და თავის გარშემო დაატრიალოს — აი მაშინ შეიძლება ითქვას, ფოთი მკვიდრ ნი-ადაგზე დადგაო. ეს იქნება იმავე დროს სამეგრელოს გამოვლიძება და გაქალაქება. ერთი სიტყვით, ფოთმა თავისი მერპისი თავის საქმიანობაზე უნდა დაამყაროს და არა ვილაყ გამოვლელ-გამომეღლებზე. აი ასეთია მისი საისტორიო გზა, მისი პირდაპირი მოთხოვნილება...

სულ სხვა სურათს წარმოგვიდგენს ბათომი. ის ჩვენში თითქმის ერთადერთი თანამედროვე ქალაქია. ის ჩვენი ერთადერთი კარია აფროაზიის ვასავალი. აქედან ჩვენი ქვეყანა დასავლეთისაკენ რბედება, იმ დასავლეთისაკენ, საიდანაც შადრევანი სიკოცხლის და წინ-მსვლელობის შეუჩერებელი სცემს. ბათომის ავლა-დიდება ერთიანთ ვაჭრობაზე და წარმოებაზე არის დამყარებული, ის სამეურველო ქალაქია, ამით ის ჩადგა

სრულიად ახალ პირობებში, რაცა გამოკლევას და შესწავლას თხოულობს. პირველ ყოვლისა ბათომმა ჩვენ ხალხს სამუშაო გაუჩინა, ფულის წყარო შეუქმნა და მას კიდევაც დაეხეია აუარებელი მუშა-ხალხი. სოფელი პირდაპირ დაუკავშირდა ქალაქს. ის ამოძრავდა და მოვიდა ბათომის ზავოდებს და საწყობებს. მუშათა მდგომარეობის შესწავლა, გაუმჯობესება და გაწესრიგება — აი ბათომის დღევანდელი ძირითადი კითხვა. ეისი პირდაპირი მოვალეობაა ეს, თუ არა თვით-მართელობის? რა კი ბათომი გვევროპიელდა ნიეთიერთ — უნდა გვევროპიელდეს სოციალურათ და გენერბრვით. აქეთ არის მისი სავალი გზა და აქეთ უნდა იმოძრავოს მისმა თვით-მართელობამაც...

ამ ნაირათ ქუთაისის და ფოთის განახლება, მათი ნიეთიერთ გვევროპიელება, ხოლო განახლებული ბათომის ყოველ-მხრივი გვევროპიელება, მუშათა მდგომარეობის გაუკეთესება — აი რის გარეშე-მეო უნდა დატრიალდეს წლევიანდელი არჩენებელი, აი რა უნდა იყოს ამ არჩეულთა პროგრამა და სისაქმე-მა. ამასთან შეკავშ-რებულა ქალაქის ყველა დანარჩენი მხარეები, რასაც ამ ჟამათ არ ვეხებით.

ნ. კორძაია.

სხვა-და-სხვა ამბავი.

ღმ თვის 14-ს ქ. ნოვოროსისიაში ერთი სამწუხარო ამბავი მოხდა: მოკლეს „რუსეთის სანაოსნო საზოგადოების“ ოდესის მოიჯარადრე ალექსანდრე ნიკოლაიშვილი. ეს ერთიერთი მოიჯარადრე იყო „მაგი ზღვის პირას, რომელიც მუშებს რიგანათ ვაჭრობოდა. ჩვენ რედაქციას ხშირათ მოსცელია მუშებისაგან წერილები, რითაც გეტყობინებდენ არც ერთი მოიჯარადრე არ გვეყვრობა ადამიანურათ, გარდა ნიკოლაიშვილისაო. და მართლაც განხევენებული ალექსანდრე საკმათ შეგნებული და განეთარებული კანცო იყო მას მუდმივი კავშირი მქონდა ნასწულ ახალ-ვაზლებთან, რომლებსაც არა ერთხელ ფულით დახმარებია. საუკუნოთ იყოს ხსენება შენი, პატრონსაო ალექსანდრე!

თფილისის და ქუთაისის გუბერნიის თავდაზნაურთა მამულეზე უკვე გააწესეს გადასახალი, რომელიც წარდგნილია მთავარ-მართველის კანცელარიაში ვასარჩევათ.

ღუშეთის მახრის ქანის ხეობის სოფლებო, რომელნიც მოუსავლობით დაზარალდენ, შუამდგომლო-

ბენ შეღავათი მოვეყვას სხეულშიყო. გადასაბღშიო, ხოლო ზეკარისკანა სრულად გავავათვისუფლეთო.

ბაქოს კაპტალისტებმა, თუმავეს და სხვებს, განზრახვა აქეთ თულისში გახსნან ქაღალდის ქარხანა.

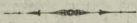
„იერიას“ ატყობინებენ პეტერბურგიდან, რომ პ. ალექსანდრე ჯვახიშვილის მიერ გამოგონილი ელექტრონის მანქანა მოწონებულ იქნა მკოდნე პირებისაგანო.

ქალაქის სამტომ გადაწყვიტა გამოყილულ იქნას თულისის ცხენის რკინის გზა, ხოლო ევანგელის და სხვა საქარო მასალის შესაძენთ გადაიღვას 128 ათასი მანეთი.

კიათურის რკინის გზის ტარიფის შესახებ ჯერ საბოლოოთ არაფერი გადაწყვეტირათ. ამ კითხვას ახლო ხანში ხელახლა განიხილვენ საინინსტრუმში.

ქ. ვრიფანში გახსნეს თულისის სამეურნეო საზოგადოების განყოფილება.

ამერიკაში გადაიკვალა ცნობილი მწერალი ედუარდ ბელამი, რომლის ერთი თხზულება „ასო“ წლის შემდეგ ქართულათაც არის დაბეჭდილი.

„კვალის“ კორესპონდენციები.

ბათუმი. მისის შს მოხდა ქვემო მაჩხანის მომხარებელ საზოგადოების კრება, რომელსაც უნდა განეხილა და დამტკიცებინა დგობს წლიური ანგარიში, მიეღო სხვა და სხვა ღონისძიება საზოგადოების დგობს წევრთა გასამრავლებლათ და აღებმეცემობის თანის გასაძლიერებლათ; მომავალ წლისათვის სამოქმედო გეგმა უნდა დაედგინა, ხარჯთ აღერიცხება და სხვა კითხვები გადაწყვიტა. მაგრამ არამც თუ ყველა ეს, ისიც კი ვერ მოაწრო კრებამ, რომ ანგარიში განეხილა და დამტკიცებინა. გაგეგმობას მოეწია სიღრისის საღაროს ბუჯალტერის და მიენლა იმისთვის ანგარიშის განხილვა-შემოწმება და თავის აზრის გამოთქმა ანგარიშზე. კრების მოწვეულმა ბუჯალტერმა წარმოადგინა განხილული ანგარიში თავის შენიშვნებით, ბუჯალტერის შენიშვნებმა დიდი ლაპარაკი და ბაასი გამოიწვია, რომელიც კინაღამ ლანძღვა ვინებზე გადაიღა. ბუჯალტერი ანგარიშში პოულობს შეცდომებს და საზოგადოებას აუწყებს, დგობს, მოგების მაგიერ, ზარალი

უნახავსო. გამგებობს თამჯდომარე ბ. ნაღირაძე (მანანელი) არ ეთანხმება ბუჯალტერის შენიშვნებს და აცხადებს, ბუჯალტერი ცდება და არა გამგებობაო. კრებამ თხუთა ბუჯალტერს აუხსნა მსთვის, რაში იპოვა შეცდომა და რაზე აუყარებს თავს აზრს, რაცა ამბობს დგობა ზარალითაო; ბუჯალტერმა დასახელოა რომ გამგებობას შეცდომით აქვს შეტანილი განსახილველ ანგარიშში წარსულ წლებში შეტანილი აუჯეულობა, დგობს შენობაზე დახარჯული ფული და შეცდომითვე ურეეს ამ ფულებს მიძრავ თანახმაო. რაკი გამგებობას წინა წლებში შეტანილი აუჯეულობა და დგობზე დახარჯული ფული ამ საანგარიშში წელში შეტანია და მიძრავ თანახმა აუთენიცა, მოძრავი თანახმა წლის ანგარიშში მეტი დგობა ნამდვილად და მოგების განაწილების დროს გამგებობა შეცდომით წინა წლებში ძირის თანხათ გადადებულ ფულს დევდენდებთ ურიგებს და მოგებთ ინაწილებსო. ამ აზრს მიემხრენ სხვა წევრნიც და არაწმუნებდენ გამგებობას, რომ იმათი ანგარიში სწორად არ არის. ამ კითხვამ დიდი კამათი გამოიწვია; რადგან გამგებობა თვის ანგარიშში ამტკიცება, ბუჯალტერი და სხვა წევრნი კი ანგარიშში შეცდომას პოულობდენ, მათ შორის მარტივება და შეთანხმება ვერ მოხდა, ამიტომ საზოგადოებთ პირთ თხოვეს ანგარიშის დაბეჭდვა და დარეგება ყველა წევრათვის გასაცნობათ და თავ თავის აზრის წარმოსატყველათ მომავალ კრებაზე ბეგრის იმ აზრის იყო, რომ კომისია ამოერჩათ მკოდნე პირთაგან, ანგარიშის განსახილველ-შესამოწმებლათ; ხმის უმეტესობით კრებამ გადაწყვიტა კომისიის ამოჩვენება. კომისიის წევრებთ დასახელეს პ. კიუფანი. ან. ნატროშვილი, თ. ი. ვანჩაძე და ბ. ფორაქოვი, და დადგინეს გაუგაზუნარ მათ ანგარიშზე და თხოვეს თავის აზრის წარმოთქმა. კომისიის არჩევა დგობსთვის ახალი არ არის, ეს მეორე მეთხვე კომისია იქნება, მხოლოთ აქ დასაჯერველი ის არის, რომ კომისიის წევრებს ამოსარჩევათ ასე შორს, მაჩხანდან თფილსში, წავიდენ. ნეტა რა იყო აქ ისეთი საქმელო, რომ ამისთვის უცნობანი და შორეული პირები შეეწუხებინათ? ეისაც თავისი თავი შეუცდომლათ მიანიხა და არავის მოსმენა არ უნდა, ის ხან არც ამ პატიცეველ პირთა გარდაწყვეტილებას დაემორჩილება? მაშ იყო რომ ასე შორს გავაქციეთ დგობს ანგარიში? ეს იმისი ბრალია, ბატონებო, რომ ჩვენ ჯერ ვერა ვართ შეწყველნი სხვის მსჯელობის მოსმენას, სხვისი პირიუნიების ღირსეულათ მოპყრობას და სხვისაგან სიმართლის მიღებას, ყველა ჩვენგანს ჩვენი თავი რომის პაპათ მიგვიჩნათ, მეცნიერთა და სხვაზე მკოდნეთო. ამ კრების არა გაუყუთებია და არცაა გადაუ-

წყვეტიარა გარდა იმისა, რომ დაადგინა ნება მიეცეთ, ეისაც მსურს წყევით შემოსვლა ნაღდი ფულის მაგირ სკოლადი შემოიტანოსო. ჩომაველი საზოგადო კრება მოხდეს არა უგვიანეს 30-ს მკათათვისა და მაშინ კრებას უნდა მოჰხსენდეს გველი წელი სრული ანგარიში. ეს 30 მკათათვეც მალე იქნება, მაგრამ თუ ჩვენ წესიერებას არ დავიცავთ, ერთმანეთის პატივისცემას და სხვისი სჯისა და ზაისის ყურის გდებას არ შევეჩვევით, ვერას გაეგებთ ნამდვილი ანგარიშისას და ვერც სასარგებლოს დავადგენთ რაიმე. მხოლოდ დეპოს საარგებლოზე გულ ახლო მსჯელობისთვის მტრებს გავიწინეთ და სავეიცო კია, რომ საზოგადო კრებისაგან კაცი უუნებლათ დაბრუნდეს შინ.

7 მასის.

დეპოს მოკეთე.

ფოთი. ეს ერთი ხანია საკვირაო სკოლასა და უფასო სახალხო კითხვებს ბუნდღეანი სურათებითაც მოვესწარით, მაგრამ ამან ფეხი ვერ მოიკიდა ისე როგორც წესს და რიგია. სიამოვნებით აღწერიწნათ იმ გარემოებას, რომ ზოგიერთ ახალგაზდა ქალ-ვაჟმა განიზრახეს ზაფხულს შემდეგ სამრევლო სკოლასთან საკვირაო სკოლა დაარსონ. იმედია ამ კეთილ ნაყოფურ აზრს განახორციელებენ, მაგრამ რა? საკვირაო სკოლას მოტრფილინი, ნოქრები და ხელოსნები, კვირა უქმედდეს თავისუფლებას მოკლებულნი არან და ამ გონების გამაუხიზლოდენ დაწესებულებას უნდა გამოეცხადონ. ბევრ საჭირბოროტო საგნებს მოუღო ბოლო ქალაქის საბჭომ და არც ერთ მთფანზე ისე არ გარჯილან ზოგიერთი ხმოსნები, როგორც კვირა დღეს მოსვენებისათვის. ავტრ რამდენიმე წელიწადია გაკირებულნი ნოქრები მოვილიან საბჭოს განაჩენს—იმ განაჩენს, რომელზედაც იქნება დამოკიდებული რამდენინაზე ახალგაზდის ყოფნა თუ არ ყოფნა. ამით იმედი ჰქონდათ რომ ყველა ხმოსნები შევიდოდენ ნოქრების მდგომარეობაში. დიდი ხანია ატეხილი ბრძოლა ამით შორის, მას მერამე ვეშაბ ოსმალეთსა და საბერძნეთს შორის ზავი ჩამოვარდა და ამ ერთ მუქა ვაჭრების ვაზავენბას კი არა ეშველა რა! ზოგჯერ კანონმა არაფრა მათ ვამარჯუება, მაგრამ თვით ამ კანონის დამდგენ-დამრღვევი იგივე ხმოსნებია. მოგვხსენებთ: „ძალა აღმართსა ხნავსო“, ბურთი და მოედანი საბჭოში ვაჭრებს დარჩენიათ და როგორც თითონ სურთ კიდევაც ჭრიან და ჰყერვენ!

დასასრულ შევიწინათ ზოგიერთ ხმოსნებს გულგრილ საქციელს და ვიტყვით: ეს სასარგებლო საქმე ისე მოახდინეს რომ საბრალიო ნოქრები საკვირაო სკოლასა და სახალხო კითხვებს უნდა გამოეთხოვონ? დღეს ნოქრები იმით ნუტყვობენ, რომ ბ-ნი ნ. ნი-

კოლაძე ამ ჩვენ საქმეს, თუ ახლა არა, მოამგალო ახალ საბჭოში, რომელსაც ენკენისთვეში აარჩევენ, მანც კეთილათ დაგვირგვინებსო. ერთი დღის თავისუფლება ღმერთსა და კანონს ყოველი აღმდინისთვის ურკუწებიო*.

ი. იანთელი.

კვირიდან კვირამდე.

ქართული ერთობა — მანდალახსენი —
სიარბული ბუჭლექრია — ზოგდა-ხ-ნი
— მისი ოანები — სულ ვარამა და ვარამა.

სრთხელ ჰენემ თქვა: სათითაოთ ნემეცებს არა უშვსთრა, მარა როცა ერთათ შეიყრებიან აღარაფერს არ გავსო. ჩვენ, ქართველები, ცალ-ცალკე ჩვენ-ჩვენდა, შეიძლება კი ბიჭებიც ეყოთ, მარა ჩვენი ერთათ თავის მოყრა არ იქნა და არა. და ან თუ შევიკრიბებით რაღაცას ისეთს გამოეატყრებით, რომ ასეთ ერთათ ყოფნას ათას წილათ ცალკე ყოფნა ჯობს. აი ახლაც დღე არ გავა რომ განხტობა არ მიკვიპატივოს რომელსამე საზოგადოებ-ს კრებაზე, უსაშველოთ გვიცხადებენ საქმე ილუპ ბა, მოდით, დავსწარითო, მარა ამაოთ, ამაზე ყურსაც არავენ ინტრუყავს, ვითომ არც კი არსებუროყოს არც საზოგადო საქმე და არც „საზოგადოება“. და თუ ვინმემ გამოიჩინა რსეთი იშვითი თვისება, რომ პირველ კრებას დავსწრო, იმასაც სანაწებლოთ უნდებდა, რატომ მოვედით ამ ცალიერ ზალაში, ვინ მრჯიდაო. ასე რომ ქართველებს კანონათ დაუღვიათ, პირველი მოპატიყება უყურადღებოთ დატოვონ, რასაკვირველია რამე საქმის გასაკეთებლათ; ამა ერთი საღიღზე მოპატიყე თუ დილიდანვე თავზე არ დავეცეს და მყოლო დილამდე სტოლს მოშორებენ. ჩვენ ჯერ კიდემ სმან-კამა დიდათ შესარკი* თუ შევეცარებს და დავეძმობოლებს, თვარა სხვა არაფერი.

ამ უკანასკნელ კვირეში თითქმის ყოველ ღამე იყო რაღაც კრება დანიშნული, მარა არც ერთი არ შედგა გარდა ქალთა კრებისა, ესეც, რასაკვირველია, შემდეგ ხელ-მეორეთ დანიშენისა. ალბათ ქალებიც რაღაცას საქმობენ მეთქი და გავსწიე კრებისაკენ. დარბაზში სულ ოც-დაათიც არ იქნებოდა, ხოლო წვერთა რიცხვი კი სამასამდე ყოფილა. ჩვენი მანდლო-სტებიც მუდლანებს გვაწებოან, წვერთა კი ჩაწერებიან და ქვერ თავს შიანებებენ, როგორც უნდათ ისე აწარმოვონ საქმეო. და რაღვანაც ყველა ასე ფი-

ქროსს, მწარმოებელიც აღარაინ რჩება თუ არა ერთი ორი ძალათ მაცხოვნებელი, აი ამ ქალთა საზოგადოებასაც ჰყოლია ასეთი ძალათ მაცხოვნებლები, რომელთაც იმდენი უმოღვეწიანო, რომ თვეში ცხრა თუმანი შემოსავალი ჰქონებიათ, ხოლო 18 თუმანი ვასავალი. ესეც დიდი ღეთის წყალობაა, ქალებს ხომ საზოგადოთ ხარჯვა უფრო ეხერხებოდა, კრებაშიც დიდ კმაყოფილებით მოისმინა ასეთი სამავალითო ხელმოპოვინება და გადაწყვიტა: შაბაში ჩვენსა საქმესა მოამაგლი ჩვენიაო. — დახაც რომ თქვენი, და ან კი ვინ შეგდადებთა ამაში! მარა ქართველი ქალი და ეპურბა... ში... არა, უთუოთ ეს მეორეთ მოსვლის ნიშანი, დავიღუბეთ კაცალი კაცი...

ვინც რა უნდა თქვას, ერთი კი ცხადია, ქალები კაცებზე უფრო პირდაპირად და გულ-ახლით მოქმედებენ. წაავს იტყვიან წაგავთო, შეცდენ—განაცხადებენ შეეცდითო, მოჩნა და გათავდა. ხოლო ეს მამაკაცები არ გატყდებიან და არა, რაც უნდა და ნაშაულობა მიუძღოლეთ მაინც ქვეყანას გადააყრუებენ, მართალი ვარ, მართალია ასი თუმანი რომ წაავან, იმდენს იღვე-ლანაბებენ, რომ ორას თუმანს მოგებთ გაჩვენებენ, რასაკვირველია ქალალღზე, აბა მიდი და დაუმტკიცე ციფრი ციფრთან არ წერიანო. ერთ ახირებულ მაგალითს ქვემო-მარხანის დეპო გვიჩვენებს. დეპოს კაცებს ისეთ ნაირი ანგარიში შეუდგენიათ, რომ ველარაიის გაუგია დეპოს მოგება ჰქონებია თუ წაგება. ამის ახასხნელათ, ერთი ვილაც აწაწაყდა* გამოუწერიათ. მარა არ გაგაწყრეთ ღმერთი, ველარც ამას გაუგია რამე და ახლა აპელონია თფილისში გამომუტანიათ, უთუოთ აქაური მათემატიკოსები არიან გულთ-მისნებიო. ქიზიყელთ ყოველთვის ახირებული ამბავი ტედემათ; განსაკუთრებით მას შემდეგ რაც კოდელი ნინო ვადანცეალათ, ალა-რაფერი წაიბა არ მიდის, აღარც ანგარიში, აღარც დავთარი და აღარც თვალთ-მაქცაბო. ყველაფერი თან ჩაუტანია პატიეცემულ ნინოს.

მართალია, თუ ერთი კოდელი ნინო ქიზიყის დეპოსთვის არის საჭირო, მეორე უთუოთ თფილისის საბჭოს ეკადრება. ეგები ის მაინც მიხედეს ბ. თავის ფართი-ფურთობას. ამ ბატონის გულის ზრახვა ჯერ ჯერობით ჩვეულებრივი მომაცდადისთვის დაფარულია, ხოლო მისი საბჭოში ქცევა და მოქმედება ამჟერა და ანთიდია, მას საბჭო წარმოუდგენია სასტუმროს, რაომლის ერთათ ერთი სტუმარი თითონ არის, ხოლო ხმასნები კი ლაქივბია. ამათი უძველესეკადმესი მოვალეობაა მუხლის მოდრეკა და

ბატონ სტუმრის თაყვანისცემა. ვაი იმას ვინც სიტყვას ვაუბედეს, ის ისეთ ნაირათ შეეტყვეს: „კანონის ძალით“ უხმო ხარო, რომ საბარლო ხმასნის ერთ მუტელის ჩაუეწარდება, და ასე არის მათ შორის ერთი დავიდარბა ატენილი. ამ დავაში ატარებს დროს საბჭოს ბოგდი-ხანი და მისი უფრ-მოჭრილი მონები. ბატონი ძლიერი მოგცეს ღმერთმაო, იტყოდენ ძველათ და ეს ჩვენი საარაკო საბჭოც ამ მცენების მომხრე ყოფილა. აირჩია ბოგდი-ხანი და ახლა ვუბნებანუ ბოგდი-ხანაო... უკაცრავია. გვიან არის, ღირსი ღირსსა მოიქმის...

თუ საბჭო მის მიერ არჩეულ თავს დავმონა, სამავიგროთ ის სხვებს იმონებს და ასე იოლათ მიიღის. მან კი ხანია აბუათ აიგდო ქალაქი და მისი მიუტოლებელი საჭიროება, მარა ახლა არც ამით დამაყოფილდა და სოფლებსაც გადაწედა. მას განსაკუთრებით მეტიეგები დაუჯანბნია. ცენა ტუვის განჩერებისთვის მოგესენებთ, ქალაქს ხარკს აძლევენ, ახლა ქალაქს თავის თავს ვარდა კიდევ ვილაც კერძობრი აუშვია ხარკის ამკრეფთ და ასე საწყალ მეტიეგეს ორ-ნარათ აძრობენ ტყავს. ერთი და იმავე ხის განჩერებისთვის ცა-ცე საბჭოს უნდა უხადოს და ცა-ლკე მის მამალინებელს. ის ამასა ჰქევა ყვეს არ ჰქონდა ბუს გაქონდაო.

თფილისში სოფელთ ძალით ახდენებენ სხვა და სხვა კანონიერ თუ უკანონო გადასახადს, მარა სოფელში თითონ სოფელთ ვადაუწყებრით ნაირ-ნაირი გადასახადების ნება-ყოფლობით გადახდა. კანტისის ერთ საბოქულოს განაჩენი შეუდგენია, რომლის ძალით სოფელის ყოველი ფეხის ნაბიჯი დათვილილი აქვს, რაც კი რამე ცუდი დატრიალდება ჯარიმით უნდა ზღოს. სულ 12-ნაირი ჯარიმაა. (ივ.* № 106) ხოლო ჯარიმის აკრეფა დაუკისრებიათ არჩეულ კაცებისთვის. თხა მგელს ჩააბარეს მოსაფელელათო—ეს არის. სოფლის გაიძვერებს ახლა მაინც ეღირსათ საბილო, მოგეცათ სიცოცხლე იმათ გული იჯერონ. და ამას უწოდებენ კახეთში საზოგადოების გაბედნიერებას!

ბ ი ძ ი ა ლ ტ ე ა .

მსოფლიო, გდუქსკედი, მოვლენობად, ეკ-ა უნდადა შენ ბეკეს მკერდს ნაქვეს მკალ-ტუჭათ? შენ კი პირდაპირ ეტლისაკენ ისე გაწოდა, თითქო გინდადა ფათურადი მკეუშისკა თაჭათ?

— დო, ეყნინად? ნა და ზეინ, დო იყარებენ
სადო დაიციეს ქუჩა-ქუჩა მიწისოდენს,
ის ქ' სურად, მეფოდად მე ამის ჰქვინ,
და ვაძინან, ან ზინან, წინს თუდენს?

— აი, და მისებს თუინა წყნა ედგინად,
შეცუდა სიწინის მამაკრიდა თანე თუდენს!
— აი, მის ეყნინაზე ფეშმაჲდა თუი ბოინა,
ზეინზე ცუდი სხმამოინო კომბო-ბარსა.

— ენადი, შელო, ევლი შეცუდო ამდ სადგის
თუდოს დუჲ, შეინა „წაქსით“ წაქ მიეცენს!
ეკო მისებო ენა სერისინად ევლ ქალღაღდის,
ენა სდგინა; სხდის შეყნა დოინო მუდუ.

წიჯე ნამდო, მეტან ვეჲ ის იყინედი,
კოხა სუდიან ცარილი, ქალღაღდი,
თუიქო მიწის, შეუდამ სხდოდა ზურე წყნა,
თუდუნად სსე, შეყნად ფოთლო ფუია.

ქუდვი დიდო ბოტინათის კოქე-მარეჲს,
მეტან ენა ზესი, შინოო სუდი ეკოე, ევლი,
და დეჲ და დინე რახ თანადო, ქნის სტრინა
დაქი ქნისზეჲც ველო შეყნო, თუი ზესინა.

შეკოედი სედა, შეყნოდან ეგნს ცარიელები,
„სიყვარული“, ვინებდ მუხოს ქოდეჯინ,
კახის ენეღ, შეყნა კონკის მუდუესი,
და წინდაი ეგნის დომილიდი ეცხონინინა.

„სასი დეჲ“! დისის თუე სინეჯეღს,
ენი წინს შეყნად ემტყნინათ, სსე შეყნადი,
შეჲც ეყნინად, ეცხონინეჲდი თუდო-მუდებს
და ან დინა ცაქსულს ეცხინან ზინებთ თუდი.

— აი და ეს უნათი შეგშინიდაი ენა სტრინაში,
შინა შინა ეგნს, თანეჲ უნათი ეყნოდაი მისი,
მეტან სინედი უსინადო შეყნა შეჲც
და უნათიგე ქუჩა-ქუჩა ქუდვი სხმის.

— ექველუთო, დიდოთი წყნს ზინანადი,
ამ დეჲსა შეყნის თუდოდაი ენა ენეცხონინად,
ზოდო დინს, თუიქო თანა ფოცე ზეინზეჲც
დელოდი და თან უდუნის ქუდვიხინოდი.

ეენ მიეყნენბო, შერე კოეჲც კინოო ზეინი,
დენამუნათი და იქველი მუდო ეენ ნოსი,
შოლოთი ბოტან და თუივო წყნა ზინანოო
და მტყნინეჲც უსიცილებო მისებთ ეგნის.
ა. ველოზინა.

თ ს ნ ი ი ხ ს ო ლ ლ ე ბ ი

† ნეკროლოგია.

ენა ყუდინის მუდი.

შთლის 14-ს, საღამოს ამ საათზე, ქუთაისში ვე
ლოცული მეტონ სინამიტური ახალგაზო ქალი ეენა

ე ლა-ბი, და ვიო თმოკლუდი წიენ სარეკო-ბის
გნით სსამკუცელო წიენ-თინო, მეენ წინდაჲნ ვე
სლოთ, რომ ითო ეენ ვადეცხონოდა თუინა შეც-
ხადეგული სენა, მეტანმ ჩიდიც ემტოცხონელო იმეღს
ახ სუდი რომ მისი ახ სინეგონა, აქ უფროთო
შეწველებო, ახდა ეს ჩიდი!... წინ ეცოფენ იმ-
მ-

მიანის ცხედარი, რომლის შინა წლის სიკაცხეობა უნაყოფოთ არ ჩაუვლია ჩვენ საზოგადოებაში.

განსვენებულმა სწავლა დამთავრა ქუთაისის საქალბეო გიმნაზიაში და შემდეგ სხვადასხვა სკოლებში გულ-მოდინით მასწავლებლობდა; მაგრამ ამათ არ ახსნება მისი ღირსება საზოგადო ცხოვრებაში. საზოგადო მოღვაწეობა თხოულობს ჩვეულებრივ წიგნე ამალლებას, თანამედროვე ცხოვრებას გამოკვეცას და მის დედა-ძარღვის დანახვას. აი, როცა ასეთი მოთხოვნისგან გზადება, მაშინ ის ხელს კიდებს თვით-განვითარებას, რაც ისე აუცილებელი იარაღია მომქმედისათვის. განსვენებული ვერა ერთი ამათვანი იყო. იმან ძალიან ადრე შეიგნო ჩვენი ხალხის საქირაება და გულ-მოდინით შეუდგა შეძლებისა-

ლი და მოღუწებულა, ვერ დაიფიქვებს და ღირსეულათაჲ დათვსებს ისეთ ადამიანს, როგორც — ახალგაზდა ქალი ვერა ჯავარიძის ასული იყო. საუკუნო იყო ხსენება შენი პატიოსანო ადამიანო.

ო. კ.

ამავე საგანზე ბ. ალექსანდრე წულუკიძე გვერს შემდეგს:

და ვერა, თვალსრემიანი და გულდაწყვეტილი ვლადიმერ შენი წინაშე. დეე, მეგობარო, ჩვენმა ცრემლებმა გაუწყოს (თუ იუწყებ აწ) ის თვლილი გრძნობა, რომელიც გაკეპირება ახალგაზდა ქალს ახალგაზდათა გუნდთან. ჩვენ კარგათ ვგრძნობთ, რომ შენი დაკარგვით ჩვენმა კუთხემ ერთი პატიოსანი და სწობიერი მუშაკი დაკარგა. კარგათ ვაჩნევთ, თუ რა ნორჩი, ბუნდარევი, გამოურკვეველია ჩვენი იდეოლოგიური სფერა; ჩვენთვის თვალსაჩინოა სრუბრტლივენტების რიცხვთა სიმრავლე, მათი აზრთა არეულობა; პირ ბადის ქვეშ კარგათ ვარკვევთ მათ ნამდვილ ცბერ სახეს და ამიტომ თავყნს ეცემთ შენი წინადაცხედარს, რომელიც დღეს კიდევ მოავიწყებს შენი დაძქვებს თავის ნამდვილ მოვალეობას; ფის დადებენ შენი საფლავზე, რომ შენი მიერ შეყვარებულ საქვეს უბნოთ და შეუარეკლათ ემსახურონ. ვერც შიში და ვერც სარკებლობა ვერ აცდენენ მათ ერთხელეე ნაპოენ ქეშპარტუ გზას, მთელი თავისი ძალღონით ემსახურებიან შენი დიდ მცნებას და შენთვისაც ეს იქნება საუკუნო ხსენება შენი დამაპყვენებელი გვირგვინი მით დაკედება, ჩვენთვის ძვირფასო ადამიანო!

ვერა ჯავარიძის ასული.

მებრ მის დახმარებას. იგი სხვა თავის საყვარელ ამხანაგებთან მ. იოსელიანისა და მარიამ ვარდასანიძის ქალბებთან ერთათ აარსებს ქუთაისში საკვიარო სკოლას. მაგრამ ეს მას ვერ აკმაყოფილებს და მთელი თავის არსებით ეწაფვის მეცნიერებას და დღევანდელი კითხვების შესწავლას. ის, საკმაოთ განვითარებული და ვაგებულო, ძალიან მოკლე დროში დადგა მთელ თავის საზოგადოებაზე მალდა, შეიქმნა ნამდვილი, შეგნებული ინტელიგენტი, რომლის მხაგესი ასე იშვიათია, არა მარტო ქალთა შორის, არამედ ამჟენ „კურსანეიკებთა“ შორისაც. ჩვენ მასში ეპოულობთ ისეთ ადამიანს, რომელიც ვერ კმაყოფილება ჩვეულებრივი მოღუწებულის ცხოვრებით, ის ხელს იწვედის შორს მომავლისაკენ; მან წინ წადგა ერთი დიდა ბოჯი და ეს ჩვენმა პატარა საზოგადოებამაც იგრძნო, იგრძნო მისი არსებობა ზე მისი სემპატური მოღვაწეობა. საზოგადოება რომელიც ასე ღირსებას სსიქადულო მისწრავების მატარებელი ადამიანებით, რომლის მიმდინარეობაც რაღაც უფერულ-

ამავე საგანზე განსვენებულის ერთი მოწაფეთვანი ბ. ბართ. კილაძე გვერს შემდეგს:

მე, ამ პუკარების დამწერი და მოწაფე განსვენებულისა, ნამდვილი მოწაფე ვარ იმისა, რომ გარდა საკვიარო სკოლაში მცადინებობისა, იგი უფასოთ ასწავლიდა რამდენსაც მქაწილეს (განურჩეულათ სარწმუნოებისა და წოდებისა) წერა-კითხვასა და ანგარიშს თავისსავე სახლში საღამოობით; აძლევდა აკრეთეე მოსწავლეებს სხვადასხვა სასწავლო ნიეთებს უფასოთ. მიუხედავით იმისა, რომ ქონებრივ საშუალებას თითონაც მოკლებული იყო, თავისი შრომაჯავით ნაშოენი ფულით შეასრულებდა სწავლა ერთ ძმას ი-ნეს ქუთ. ღმნაზიაში და უნივერსიტეტში გაჯავნა, ხოლო მეორეს გაათვებია სამეურნეო სასწავლებელი.

ძვირფასო ვერა! შენი მოკელი, მოცილილი ჩვენი ვერს და ქვეყანას, იმ ქვეყანას, „სადაც სამკალი ფედა არს, ხოლო მომკალი მკირიდე“, მარა შენი კეთი-

ლი საქმენი და ხსენა დაუფიქვარ იქნება შენს ამხანაგებს და მოსწავლეთა შორის.. და ჩემთან ერთათ უკანასკნელათ გულდაწყვეტით გემშვიდობებთან ჩემნი ამხანაგნი და შენი საკერაო სკოლის მოწაფენი, რომელთათვისც შენ შეიქმენი ფარანი და შემკობელი და ჭეშმარიტი მასწავლებელი.. საუკუნოთ იყოს ხსენება შენი, ძვირფასო ვერა.. ვისურვებთ, რათა შენ ნაცლათ სხვა მოგვეცინოდაღს შენებრ უანგარო, დაულალავი და პატიოსანი მუშაკი..

მეზაურის ქენიძენები 1)

(ქ. მიუხსენია. 2)

მაღასია. ოთხ სართულიან შენობას, რომლის წინა კედლის ადგილი თითქმის სულ მუშას უჭირავს, დიდი ასობით აწერია: Waarenhaus — სავაჭრო სახლი. მუშასთან გამოფენილია აუარებელი საქონელი, რას არ ნახავთ აქ! ლურსმანი და ოქროს კოვზები, ფარხა და ნარმა, ძვირფაი ხალაჩა და ფქვილის ტრამარა, ქაღებ ს „შილკები“ და ჩემქმის ჩოთქები, კორსტები და საწერ-კალამი, კლინდრები და ფელოს-პედი, — ყველა ესენი და მილიონი სხვა რაც მუშის კედელთანაა გამოწყობილი. შედხარათ მიგნით, ტყე აღარაა, მუშტრები ბუზებივით ირევიან. ნოჩრები შეუჩერებლედ ფაჯა-ფუტში არიან. მარა ეს ნოჩრები ჩვენებურ ნოჩრებს არ გეანან, შარკლემბის მაგივრათ კაბები აკეთია, — ყველა ახალგაზდა გასათხოვარი ქალები არიან. ამ უზარ-მზარ მაღასიაში, რომლის ოთხივე სართლი სულ სხვა და სხვა საქონლითაა გამოკედლილი, ვერც ერთ მამაკაც ნოქარს ვერ ნახავთ, — სულ ქალები და ქალები. მოთხოვეთ რაც გსურთ, — სწრაფათ მოგიტანენ; არ მოგეწონათ, — ათასს სხვას გადმოგივლენ და გიჩვენებენ. თან გიციონიან და გიციონიან, ეს მიუხსენელი ქალის ჩეულებეა, საზე მას მუდამ უნდა ულომოდეს, უმისრათ არ შეიძლება, წლები გსურთ, მავალითათ: დაგვამს სკამზე, გავზდის ფეხს ეს ღამაში ქალი და გაქმეც ახალს მოსარგებათ. თქვენ ე და დაქცეოთ და თან, თუ შილათ გულქვა ადამიანი არა ხართ, უქველათ გეკოდებთ მისი ნაზი ხელები, რომ ასეთ პროზაულ საქმეს ასრულებენ. ან და პერანგის ყიღვა გინდათ: მოდის თქვენთან და კისერზე შემო-

გვეხვეათ... ნუ აქარდებით, — ის კისრის ზომას ითვებს, რომ პერანგი შესაფერი ზომის მოგართვით. ეს განზრმა შორიდანაც შეიძლება, ჩასაკვირელოა, მარა მიუხსენელი ქალი ეშმაკია, ყველაფერ საქმეში ეშხი უნდა გამოიჩინოს უქველათ. უნდა ნახათ, როგორ შემოგუქერისთა, როგორ შემოგუცინისთა, მისი თვალბიროგორ ელავენ, როგორ შეუს ისერან! ნათლათ კითხულობთ ამ თვალბეში: „ღამაში ვარ, განა, ღამაში ვარო?“ და მართლაც ღამაშია. თუ მაღასიაში ცოტა ხალვათობაა, შემოგხვევა ირკელივ რამდენიმე ქალი, მოგიწყვედვენ შუაში და ვინ იცის რაზე და როგორ არ გვესმობებთან. გამჭორაობა გინდათ, რომ ყველას პასუხი მისცეთ, მარა იხე, რომ ამოთ და გააცინოთ. მამაკაცმა ხომ მასთან მობასე ქალი უქველათ უნდა აქოს, განსაკუთრებით სიღამაშის მხრივ, — ეს ელაქას თუ რალქას ასე დაუწესებია. მიუხსენის მაღასიაშიც ეს მოვალეობა ვაწვეთ კისერზე. ვინც გამოცდილია, იმისთვის, ჩასაკვირელოა, ეს ძელი შესასრულებელი საქმე არაა. ერთს ტურქის მოყოწივით, მეორეს წელი, მესამეს ლოყები, მეოთხეს გულ-მკერდი და სხვ. — მათ ეს ძალიან იაშებათ, სიამოვნების გამო გულიანათ იციონიან. ვილას ასასავს ნაყიდი და გამოჩრეული საქონელი! ან ჩვენებური ვაჭრობა ე. ი. „ჯანჯლობა“. მარა ეს არცაა საქირო, აქ ჯანჯლობა არ იციან. ერთხელ ნათქვამი იფი ბექელია, იმას აღარ მოაკლდება. ძვირია, იფი, — ამის გასჯის თავი მაინც აღარ გაქეთ, ქალები საქმეს გიკარებენ, ჯობს ქესატობას გაეწყვიტებენ. ყიდულობთ, ხარჯავთ ფულს და აღარ დასტირით დანახარჯს...

მთელ მიუხსენში ვერ ნახავთ ვერც ერთ მაღასიას, რომ იქ ნოქრათ ქალი არ იყვას. მიუხსენი სულ ქალებს დაუსაკუთრებიათ. ჩემი პირველი ვაჭირებება უბის წიგნშია კი ჩამიწერია. „საკვირელოა, მიწერია იქ: ეტყობა, ამ მშოლოთ ქალები იბადებიან, ვაქები არა, თორემ სად არიან მამაკაცები? ლუდ-ყუბანა რესტორანებში ქალები, მაღასიებში, ლუქნებში, ოჯახებში და აბანოებშიც კი სულ ქალები. და ეს ქალები ყველა ახალგაზდები არიან, ქალიშვილები. რისთვის არ გათხოვილან? უთუოთ ქორებს ვერ შაულობენ. თუ ვაქები არ იბადებიან, ვინა უნდა შეერთონ?!“

ასეთ შთაბეჭდილებას იღებთ უქველათ პირველათ, როცა მიუხსენში ქალთა უთვალავ გროვას ხედავთ. მაგრამ სინამდვილე კი ამას მაინც არ ეთანხმება. ნამდვილათ აქ ვაქები უფრო ბევრი იბადებიან. მხოლოთ მამრობითი სქესის უფრო ბევრი იბოცება და ამიტომ მიუხსენში ქალთა რიცხვი ყოველთვის ქარბობს კაცებისას. მაგალ., 1895 წ. დაკემბერში

1) იხ. „ქალი“, № 5.
 2) ამ წიგნის ბეჭდვა უადგილობის გამო, საქსნაროთ, დიდ ხანს შეაჩერეთ.

რედ.

მომხდარ ხალხის აღწერალობით მიუხედავად იყო 407 ათასი სული. აქედან 197 ათასი მამაკაცი, ხოლო 210 ათასი ქალი. ქალების რიცხვი მეტია 13 ათასით. უნდა გავხედოთ საღამოს 8 საათზე შუაგულ ქალაქში და გავჩრდეთ ერთ-ერთ დიდ ქუჩაში. ამ დროს მაღაზიები იცვლება, ნოქარი ქალები საქმეს ათავებენ და მიღობთ თავ თვის სახლებში. ქუჩებზე სულ ქალებით ივსება, სწორად ქალების ჯგირა! მიღან ჩვეულებრივი სიცილით, მხიარულებით. ბეგრს ამ დროს მოარზიყენი უტყდაან, შეხედებთან ერთმანეთს და მკლავი მკლავში გაკრილდნ წაუღერ ერთათ. სად? რა მოვახსენოთ. ზოგი სახლში, ზოგი ჩესტორანში და ზოგი კრდე სხვაგან.

მაღაზიები დილის რვა საათზე იღება; ამ დროისთვის უნდა მოვიდეს სახლიდან ნოქარი ქალი მაღაზიაში და დარჩეს იქ მაღაზიის დავეტამდე, საღამოს რვა საათამდე. მხოლოდ სადილის აქვეშაით ეძლევა მას შუადღეზე ერთი საათის ვადა. ამ დროს ეოსაც ღელ-მამან ან ნათესავები ჰყავს, შინ მიღეს სადილათ, ეოსაც არა—ყვანანაში, დანარჩენი დრო კი მაღაზიაშია. კერაობით მაღაზია მხოლოდ ორი საათია ღია, თერთმეტიდან პირველამდე, დანარჩენი დრო დავეტილია. ნოქარ ქალს ამიტომ თავისუფალი დრო უფრო კვირაობით აქვს. კელნერინთან შედარებით ის უფრო თავისუფალია. კელნერის ეძლევა აღისაგან მხოლოდ კერაში ან ორ კვირაში ერთხელ ნახევარი დღე თავისუფლება, ჩვეულებრივ ნაშუადღევს. ნოქარი ქალი კი ყოველ კვირა თითქმის მთელი დღე თავისუფალია. როგორ ხმარობენ ისინი ამ თავისუფალ დროს? ორივე ერთგვარათ: ერთიც და მეორეც თავის Schatz-თან, სატრფუსთან, მიღის. ეინ არის ეს სატრფო—ამაზე ქვევით.

ნოქარი ქალის მუშაობაც კელნერის მუშაობასთან შედარებით უფრო ადვილია. მისი საქმე საქონლის გაყიდვაა. მარა აქაური გაყიდვ და ჩვენებური—ეს სულ სხვა და სხვაა. შეზრძანდ თფილისის ქარვასლაში, —იქაური „შკაჩიკი“ სულის ამოგართმევსთ. მოგვიდეს საქონელს, მარა ვაი ისეთ მოყიდვებს! სანამ იყიდვეთ ღ გარეთ გიმოახწყევდეთ, ასევე ბედს დაწყევლით. იქაური თავგასული ნოქარი ყბედლობით გულს გავიწერილებს, დამაღ და არა დამაღ საქონელს ყველას კარგს ეძახის, შაურაანს ხეშ შურათ ეთვასებს. წასლთ ვანდა, —ბეგრის ან გუშევებს. ერთი სიტყვით თფილისის ქარვასლა იქ შემსელელოსისთვის ერთნაირი ტანჯვაა. მუშტართან ამ გვართ მოტყევას სომხური ვაჭრობა ჰქვია. აქ, მიუნხენში, ევრათერ ამგვარს ეერ ნახეთ, რასაკვირეულია. აქაური ნოქარი ქალი თავის თავათ არც გიქვბსთ, არც გიძიავებსთ საქონელს. ის გინეენებს ყოველ-

ნარი საქონელს, ამორჩევა და ყიდვა თქვენ გერმანა და ჯიბეზე ჰქვია. ის გეტყვისთ თავის აზრს მაშინ, როცა დაეკითხებით, მის აზრს ჰკითხავთ. მისი მოვალეობა საქონელი გიქვენოსთ და ამას კიდევ ასრულებს. როგორი და რა ფასის საქონელიც გინდით, ისეთს გიქვენებსთ, გლახასაც და კარვასაც. რაც უფრო კარგა საქონელი, რა თქმა უნდა მეტი ფასი აქვს. ფასს ნოქარი კი არ ეოვანებს, ეს თვით საქონელს აწერია. ამორჩივეთ, რაც ესურთ,—გამყიდველი ქალი ანკარის შეადგენს, ამას თქვენ კასსაშა წარადგენთ, ფულს ვადისდით, ადრესს დატოვებთ და ნაუჭარს ნახევარი საათის განმავლობაში სახლში მიიღებთ. არ მოვეწონათ საქონელი, მაშინაც არაივე გიქურთ და როგორც თავისუფლათ შედით, ისევე თავისუფლათ გამოხვალთ. მხოლოდ რომ არ მოვეწონათ, ეს რალაც მოუხერხებელია. უშველემელი მაღაზია სავსეა საქონლით და იქ უქვევლათ თქვენი გემოქნებისს გამოჩახავთ.

თვით მაღაზიაში ნოქარების შრომა დანაწილებულია. თითოეულ მათგანს განსაკუთრებული კლთხე, განსაკუთრებული ადგილი აქვს მიჩენილი. ამის მიხედვით აქეთ მათ საქონელიც ჩაბარებულთ. თითოეული ქალი ერთგვარ საქონელს ჰყიდის, მავალ. ერთი საცელებს და მათ მოწყობილობას, მეორე—ჩოთქებს, ქბილის, თმის ჩექმის და ტანისამოსის, მესამე—ჩექმებს და წინდებს, მეოთხე—ნემსებს, ლუქსმნებს, კინძისთავებს, „შაილკებს“ და სხვ. და სხვ. ამ სახით, რასაკვირეულია, მაღაზიას ბევრი ნოსამსახურე ქალი ექარებთ, და ეს ასეცაა. ჩვენებური ვაჭრის აზრით, ეს ტყუილაა ფულის გაფლანგვაა,—ბეგრ ნოქარებს ბევრი ჯამავირი ექირვებთ. მავრამ ეერობიგობა ეაჭარმა ყირათი იქის, რას ჰქვია. საცა უნდა, ის იქ კიდევ ყირათობს, მავრამ როცა საქმისთვის საქროა, მაშინ ბეგრსაც ჰხარჯავს. აი თუნდა ამ შემთხევაში. შრომის განაწილებით მაღაზიაში ყველაფერი საქმე სწრაფთ სრულდება, ეაჭრობა ვაცხარებულია და შეუჩერებლათ წარმოებს. მავრამ შეამციროს ნოქართა რიცხვი, არ განაწილოს მათში შრომა და—მთელი ეაჭრობის წეს-რიგი აერგვა. ნოქარები მუშტარებს მალე საქონელს ეერ ვადმოუღებენ, ეერ უჩვენებენ, ბეგრ მუშტარს ვახერგება, ცდა დაქირდება და ეს კი ეაჭარისთვის სახელის ვატეხნაა. ეს მოუწყობილობას, უწყეს-რიგობას ნიშნავს და მუშტარებიც მოაკლდებიან.

ფ. პარტიშვილი.

(შემდეგი იქნება)

„ქართლის ცხოვრების“ გადმოცემა

ქართული ენის შემოღების შესახებ

(პ. მარის საზოგადოებრივი წყობის გამო)

(გაგრძელება *).

წინა, რომ ვამბობთ, ჩვენ აქ მხედველობაში გვაქვს ადამიანის განაწიერებული სხეულის შემდგარი სიტყვები, ამიტომ ჩვენ აქ არაფერს ვიტყვი არც ცხოველების ენაზე და არც ავრთ წოდებულ მიმიკურ ენაზე (სხეულის ნაწილების მოძრაობა) თუც ყველა ენის დასაწყისი, სათავე აქ მარხია. განაწიერებული ენა ერთი საათის საქმე როდია და არც ერთი საუკუნის: ის შემუშავდა მთელი საუკუნოების განმავლობაში. მაგრამ ამ მუშაობის ნაყოფი ყოველგან და ყოველთვის ერთი და იგივე არ ყოფილა. ზოგან ენა განითარდა შესანიშნავად და საუცხოვრით როგორც სიტყვების სიმდიდრით, ისე ამ სიტყვების სიშვენიერით და სილახით. ზოგან კი არც ერთი მოხდა და არც მეორე. საზოგადოთ ენის განვითარებაში ამხნევენ სამ საფეხურს. პირველ საფეხურზე ენა შედგება ერთ მარცვლოვან სიტყვიდან, რომელზეც საგნების რომელიმე გარეგან უფრო გასაოცარ თვისებას გამოხატვენ. მზავლ ენებს ჯერაც არ გაუვლიათ ეს ხანა. მეორე საფეხურზე ასეთი ერთმარცვლოვანი სიტყვები შეერთებულია, ანუ უფრო მართლთა რომ ვთქვათ, ერთი მეორეზე მიწკეპულა (agglutinés), და თითოეულ იმათგან შენახული აქვს თავისი გარეგანი სახე, ე. ი. გამოთქმა. მესამე საფეხურზე, რომელზედც იმყოფებიან ყველა ინდოევროპული და სემიტური ენები და აგრეთვე ქართულიც, ერთმარცვლოვანი სიტყვები ისე არიან შეერთებულნი, რომ მათი გარჩევა ძნელია. აქ არა თუ ათსწრაზოთ იცვლება სიტყვის ნაკეთები და დაზოლოვებანი, არამედ იცვლება თვით სიტყვის ძირი. ამ ენას ჰქვია ფლექსიური. (სიტყვიდან flexion—ღანა) ადამიანის განაწიერებული ენის აღმოცენებისათვის საჭიროა საზოგადოებრივი ცხოვრება, ვინაიდან ეს ენა გამოთქვამს უწინარეს ყოვლისა თვით ადამიანთა ურთიერთობას. ენის განვითარება კი მჭიდროთ შეკავშირებულია ხალხის მატერიალურ განვითარებასთან. თუ ისტორიას მივმართავთ, დავინახავთ, რომ იმ ერთა ენამ და ლიტერატურამ მიაღწია უმაღლეს საფეხურამდე, რომლებიც ნივთიერებად დაწინაურდნენ. ე. ი. რომლებმაც გააუმჯობესეს თავისი არსებობის მატერიალური პირობები. ხალხი, რომელიც და-

რბია ნივთიერათ, ე. ი. მატერიალური კულტურით, ღარიბია ენითაც, ე. ი. სულიერითაც.

ამნაირათ ენა ვითარდება იმდენათ, რამდენათ ვითარდებიან და რთულდებიან თვით საზოგადოებრივი ურთიერთობანი. ეს არის ზუსტებრივი პროცესის, რომელიც მჭიდროთ შეკავშირებულია როგორც თვით ხალხის საზოგადოებრივ განვითარებასთან, ისე ფიზიკურ და გეოგრაფიულ პირობების ცვლილებასთან. თავის განვითარებაში ენა იცვლება იმდენათ, რომ მის განვითარებულ ფორმაში ჩვენ ადვილათ ვერც კი ვამოვიცნობთ მის პირვანდელ სახეს. „თანამედროვე ინგლისური—ამბობს მაქს მიულერი—იმდენათ განსხვავდება ალფრედის დროის ენიდან, რომ თუ ამ უკანასკნელის გაგება გსურთ, საჭიროა ისე შეისწავლოთ ის, როგორც ესწავლობთ ხოლმე ბერძნულს და ლათინურს.“¹⁾ მაგრამ ეს სრულებით იმას ან ნიშნავს, რომ ვითამც ინგლისური ენა არსებით გამოცვლილია ან სხვა ენაში არეულია. „ინგლისურ ლექსიკონში — განმარტავს იგივე მეცნიერი, — ენათმეცნიერებს შეუძლია აღმოაჩინონ კელტური, ნორმანდული, ბერძნული და ლათინური ელემენტები, მაგრამ ინგლისურ ენის ორგანიზულ სისტემაში ერთი წვეთიც არ უჩვეია; რომელიც უცნო თვისს ეკუთვნის. გრამატიკა, რომელიც შეადგენს ენის სულს, წმინდათ არის შენახული...“²⁾ შერეული ლექსიკონი არა თუ შესაძლებელია, არამედ მიუცლოებელ საჭიროებათ ხდება; ხოლო შერეული გრამატიკა ყოველად შეუძლებელია. შესაძლებელია, სამეზი გაქართულ დღს ან ქართული გარესდეს; ქართველის და სომხის სისტემა ერთმანეთს შეერევა; მარა სომხური ენის გადაქართულება ან ქართლის გადარუსულება არა გზით და არა საშუალებით არ მოხერხდება. თითოეულ ენას აქვს თავისი განსაკუთრებით ორგანიზული შენობა, ავებულება, რომელიც მის გრამატიკულ კანონებში გამოისატება. გრამატიკა შეადგენს ენის არსებით მხარეს, მის ღედა ძარღვს. ამიტომ შესაძლებელია, რომ სრულიად გაწყდეს ეს ძარღვი და ენა მოკვდეს, მაგრამ გრამატიკული კანონების არევა არ შეიძლება, მაშასადამე, ისიც შეუძლებელია, რომ ენების ერთმანეთში შერევისაგან რომელიმე ახალი შერეული ენა წარმოადგეს, როგორც მაგ, ჩვენი მატანე გადმოცემის ქართული ენის შესახებ. მეორე მხრით, თუ შეუძლებელია ენების ერთმანეთში შერევა, კიდევ უფრო შეუძლებელია ენის გამოცემა. ენა ხომ ტანსაცმელი არ

¹⁾ Max Müller. du science de la langue, trad. fran. pp. 35—6.
²⁾ Jhid. p. 77.

*) ის. „გადა“, № 20.

არის, რომ გაცდეს და მეორე შეიკრო. ის არის ბუნებრივი მოვლენა, რომელიც ემორჩილება განსაზღვრულ კანონებს. მის აღმოცენებაში და ზრდა-განვითარებაში შემთხვევითი არაფერი არ არის. ენა ხალხის სულიერი და ნივთიერი განვითარების სრული გამოთქმელი ორგანოა, და ეს ხომ ერთი წლის საქმე არ არის და არც ერთი საუკუნის. ენის სპონტანურობა ნიშნავს თავის კულტურულ შენაძენთა უარყოფას. ეს ხდება მაშინ, როცა ხალხი გადაგვარების და ამოწყვეტის გზას ადგას. ამ შემთხვევაში ჩვენ ვამბობთ, რომ ხალხი ამოწყდა ან გადაგვარდა. მთელი ხალხის გადაგვარება, რასაც უნდა მოყვებს მისი და დედანის მოსპობა, მხოლოდ მაშინ ხდება, როცა კულტურულად ძლიერი ერი იმორჩილებს კულტურულად განვითარებულ ხალხს. ძველ დროში თქვენ იშვიათად შეხვდებით ასეთ მაგალითს. იქ ერთი ხალხის გაბატონება მეორეზე სრულებით გარეგან ძალმომრეობაზეა დამყარებული, ამიტომ ძველ დროში ჩვენ უფრო ხშირად ვხვდებით სხვა და სხვა ხალხთა სრულიად ამოკლებას და ამოწყვეტას, ენის გადაგვარებას. რაც შეეხება იასუსს, რომ ქართველები წინეთ სომხურ ენაზე ლაპარაკობდნენ, ამას არ ამართლებს სომხების ისტორია: ეს უკანასკნელი ჩვენ არ გვეუბნება, სომხები ოდესმე შეადგენდნენ ძლიერ კულტურულ სახელმწიფოს, რომლის გავლენას დამორჩილებიყვენ სხვა სახელმწიფოები და იმათ შორის მთელი საქართველო. სამაგიეროდ გადაგვარების მაგალითის ბევრს იძლევა თანამედროვე ცხოვრება; მაგრამ ამას ჩვენ აქ არ ვხედავთ.

წარსულმა ისტორიამ არ იცის იმისთანა ხალხი, რომელსაც თავის დედანა გამოეცვალა თავისივე სურვილით, და თვით ხალხი კი უცვლელი დარჩენილიყოს, ერთად ერთ მაგალითს, რომელიც ეწინააღმდეგება ჩვენ წინადადებას, ებრაელების და სომხების ისტორია წარმოგვცემს. დღეს სულ მცირე ნაწილი ებრაელების თელავაკობის ებრაულ ენაზე, თორემ უმეტეს ნაწილს ეს ენა დღეს დაიწყებული აქვს და სულ სხვა ენებზე ლაპარაკობენ, მაგ., ქართველი ურიები. თითქმის ასეთავე მაგალითს წარმოგვიდგენენ სომხებიც. მაგრამ ჩვენ აქ უნდა მივიღოთ მხედრობაში ის განსაკუთრებით ისტორიული გარემოებანი, რომლებიც ამასათებურ ებრაელების და სომხების ისტორიაშია. ვინ არ იცის ამ ორი ხალხის ისტორიული ვითარება? ებრაელები და რამდენიმე სომხებიც გამოძევებულ იქნენ თავის საბინადრო ადგილებიდან, რის გამო ისინი გაიფარნენ მთელ დედამიწის ზურგზე; ამიტომ ისინი ძალა-უნებურად შეეკედლნენ სხვა-დასხვა ნათესაობის ტომთ; ამ შეკედლებას მოჰყვა იმათი ზნე-ჩვეულების და ენის შეთვისება. უნდა

შენიშნათ, რომ ეს შეთვისება მხოლოდ მრავალი საუკუნოების განმავლობაში ხდებოდა. ³⁾

რაც შეეხება ქართველებს, ისტორია ჩვენ არ გვეუბნება, რომ ისინი ოდესმე გამოძევებული ყოფილიყვნენ თავის საბინადრო ადგილებიდან და სხვა ადგილებში ჩასახლებულნი. ამიტომ ჩვენ არავითარ საჭიროებას არ ვხედავთ, რომ ქართველებს დაუტოვებინათ ერთი ენა და მეორეზე დაეწყათ ლაპარაკი და ისიც შერეულ ენაზე. მართალია, დაბადება მოგვითხრობს ბაბილონის ენათა არევაზე და აკრეთვე იმაზედაც; რომ, მოკიკულებმა ერთ დროს სხვა-დასხვა უცნაურ ენებზე იწყეს ლაპარაკი, მაგრამ ეს სასწაულ მოქმედებაა, და მეცნიერება ხომ ეგრე დამყარება ამხე. ჩვენი მატანის მოთხოვნა ქართული ენის წარმოდგობაზე სწორედ ამ სასწაულ-მოქმედებას მოგვავიწყებს. პირველად ქართლოსიანთა ენა იყო სომხური, ხოლო შემდეგ შემოკრბენ სხვა-დასხვა ტომნი და ნათესაენი: ხაზარნი, სპარსნი, თურქნი, ბერძენნი, ასურელები, ურიები და სხ. ამათ ენები აირადირენ ერთმანეთში და ამ არევისაგან წარმოდგა ქართველების ენა. შესანიშნავია, რომ ამ შერეული ენის გრამატიკული კანონები, მისი ორგანიზმი შენობა, არც ერთ ზევით დასახლებულ ენათა გრამატიკას არ მოგვავიწყებს; ამ მხრით მას (ქართულს) სრულიად დამოუკიდებელი ადგილი უჭირავს, და ეს ასეც უნდა იყოს, რადგანაც ამ გზით, ე. ი. შერევით, არც ერთი ენა არ წარმომდგარა. რამდენა შემიძლია და უაზროა ქართლის ცხოვრების თქმულების მეორე ნახევარი, სადაც ქართული ენის წარმოდგობაზეა ლაპარაკი, იმდენათ უსაუფლოა ამ თქმულების პირველი ნახევარი. იქიდან ჩვენ ვტოვობილობთ, რომ პირველად ქართლოსიანთა ენა სომხური იყო. მაგრამ ჩვენ ვიცით, რომ სომხები და ქართველები ერთი საერთო ნათესავისაგან როდი მომდინარეობენ. ამიტომ რა მოსაზრებით შევიძლია ჩვენ აფხნათ, რომ ქართველების სამშობლო ენა სომხური იყო? ან შეიძლება სამშობლო ენა სხვა ჰქონდათ და სომხური ქართველებს შორის შემდეგ გაურკველდა? ისტორია არც ასეთ მოსაზრებას ამართლებს.

³⁾ არც ამ ორი ხალხის მაგალითი ეწინააღმდეგება ავტორის მიერ წარმოთქმულ დედაზრს. კარაქებსა და სომხებსა დატოვებს თავისი ენა არა მოკვარც ხალხმა, არამედ მოკვარც ინდივიდებმა, კერძო პირებმა, რადგანაც ისინი გაფარულნი ცხოვრობდნენ და ცხოვრობენ დღესაც; სოფლი ის ნაწილი, რომელიც ერთად ცხოვრობს კიდევაც ლაპარაკობს სამშობლო ენაზე

ერთი ერთი უძველესი გარემოება, რომელსაც შეიცავს ქართ. ცხოვრების ტიპულება, იმაში მდგომარეობს, რომ ქართულ ენაზე დიდი გავლენა უნდა ჰქონოდა უცხო ენებს. მაგრამ რომელი ენაა ისეთი, რომელზედაც სხვა ენას გავლენა არ ჰქონიადეს? ყველა ენებში—ამბობს მაქს მიულლერი— ინგლისური შეიცავს უდიდეს რიცხვს იმ სიტყვებისას, რომლებიც მომდინარეობენ სხვა-და-სხვა წყაროდან. თითქმის ყველა ქვეყნებში შეუწყვეს ხელი მის გამდიდრებას. იქ თქვენ იპოვით სიტყვებს: ლათინურს, ბერძნულს, ებრაულს, კელტურს, საქსონურს, დანიურს, ფრანგულს, ისპანურს, იტალიურს, გერმანულს და, ასე ვამჩნავთ, ინგლისურ ლექსიკონში ინდიური, მალაური და ჩინური სიტყვებიც კი ურევია.⁵⁾ მაგრამ, როგორც ვიცით, ინგლისური სრულიად დამოუკიდებელი ენაა, რომლის გრამატიკა თავის განსაკუთრებით კანონებს ემორჩილება. ასევე ითქმის სხვა ენებზედაც, ასევე უნდა ვთქვათ ქართულზედაც. ქართულ ენაზე, ანუ უფრო მართლა რომ ვთქვათ, ქართულ ენის ლექსიკონზე, გავლენა ჰქონდა სპარსულს, ბერძნულს, ებრაულს, ასურელს, თურქულს, სომხურს, მაგრამ მისი საფუძვლის, ე. ი. გრამატიკის შექმნა, რაც ენის დღე-ძარღვს, მის არსებით მხარეს შეადგენს, არ ძალუძდა არც ერთ იმათაანს კრძალთ და არც იმათ შერთებულ შეგავლენას სპერით. ენის საფუძველი უნდა ყოფილიყო, სანამ მან სხვა ენები გავლენას იქონიებდენ. მაშასადამე, ქართული ენის საფუძველი იმ დრომდე არსებობდა რომელსაც ჩვენი მატანე მის დასაწყისს აწერს. საკურო მხოლოდ იმის ცოდნა, თუ რას წარმოადგენდა იმ დროს და სპოვადიო პირველ ხანებში ქართული ენა.

ფ. მასანძი.

(დასასრული იქნება)

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა.

თ. მთავრძეიძის „ივერიაში“ (№ 106) მოათავსეს წყლი, სადაც პრატს მღვს ვითომ ის უსაბუთოთ მომსახურებისაზე წარდგის სენაის სკოლის შესასვლს. საბუთთ ზემო უსაბუთობისა მოჭყავს შექველი: შემჭკველით საქმეებში ზემო სელ-ნაწერ განცხადებასაც გაცნობა და წაიკითხავ; იქ ცხადთ ნასაქდა თუ რამ მამულა უარის თქმა. მაქვს მტკივი მოგასხენო ბ. მთავრძეიძის, რომ მისი „სელთ-ნაწერი განცხადება“ არ

არის საქმეში ჩაყრებული, ძალიან ბერძენი ვეძებ შე და ზემო თხროთი წ. გ. ს. ს. მდიანმა ბ. კარგაშვილის, მარკ ვერსად ვიპოვეთ. საქმეში მოსხენულია მხოლოდ: ბ. მთავრძეიძის უარი თქვა სენაის სკოლის ინსპექტორებაზე, სოლო მიზეზი უარის თქმის არ არის ნაჩვენები. მაშ საიდან უნდა მგოდნოდ ეს მიზეზი? ბ. მთავრძეიძე არის ქუთაისის სათავად-პრინციპალ სკოლის მასწავლებელი, სოლო ამ სკოლას განაგებს ქუთაისის სასწავლებლო კომიტეტი. უკანასკნელი წინააღმდეგი იყო წ. გიოს. ს. ს. გამგეობის განჩენის. ბ. მასწავლებელი არ დათანხმდა მანვე გამგეობის დადგენილებას, ნუ თუ აქედან ცხადი არ არის, რომ კომიტეტი და მასწავლებელი თანხმობით მოქმედებდნენ ეს შეგონება სავაჭრის საბუთათ, სოლო თქვენ წარდიდის საბუთის ცე გერსად ესუავთ.

ნ. შ.

ახალი სენი ჩვენ შედაგოგიაში.

რეკლამა, რომელიც ბ. ალ. ნათაძემ „სწობ. ფურც.“ დასტამა (იხ. № 491 98 წ.), ბოლო დროს ცალკე ფურცლებზე დაბეჭდვინა, გვერდში ამოუყენა რუსული განცხადება სხვა რედაქციით და დაურიცხ თვილისისა და ქუთაისის ვუბერნიის სასოფლო სკოლების მასწავლებელთ არა თავისი სახელით, არამედ სულ სხვათა სახელებით და ახალი გზით, — რომ ნებით უარყოფილი უდღეო „ბავშვების მოკეთ“ ძალათ მოახვიოს თავზე საოფლის მასწავლებლებს...

თითონ ეს ორ ენოვანი რეკლამა-განცხადება, რომელიც ცალი ყბით ჩვენთვის ლაპარაკობს, ხოლო მეორით — სხეებისათვის, მეტათ საყურადღებოა, უადგილობის გამო რუსულ-ქართული განცხადებათა აქ მოყვანა არ შემიძლია, ვიტყვი მხოლოდ, რომ ქართულათ სიტყვა-სიტყვით ის არის დაბეჭდილი, რაც „სწობ. ფურც.“ შემოხსენებულ ნომერშია. თუმცა რუსული განცხადებას შოვნა თვილისში აღვილი საქმე არ არის, მაგრამ ვინც მოინდომებს ამასაც მოახერხებს და თითონ თავისი კეთილი თვალთ იხილავს, რომ ამ ორ განცხადებას შუა უძმეს დიდი მზღარი, რუსულ განცხადებაში ბ. ნათაძე ჩივის, რომ რაციონალურათ შედგენილისა და ხელ მისაწლომ ფასათ სახელმძღვანელოების უქონლობა აფერხებს წერა-კითხვის გავრცელებას და ამიტომ მე მინდა შეძლებისა დაგვართ დავენმარო ამ საქმესაო. რამდენათ რაციონალურათ არის შედგენილი ახირებული სახელმძღვანელო, ეს თავის დროზე საკმარისათ გამოაშქარავს რეცენზენტებმა ქართულ ყველა ჟურნალ-გაზეთებში. რამდენათ იაფათ ეს პირ-

5) იხ. ბ. ბ. გვ. 80.

გელ დაწყებითი წიგნი ამას შემდეგ გაცივებთ. ახლა კი შევადაროთ ერთმანეთს ორი რეკლამა. ქართული განცხადებით ბ. ნათაძეს მიუღია აუარაკული გამამსწვეველი და მასწავლებლებსაგან წერილები მშობლებსა და მასწავლებლებსაგან. რუსულში კი ეს სიტყვები გაუჩინებელია. (მიზანი ცხადია). ქართული განცხადებით პირველი გამოცემა მარადთ გაუყიდნია და ამის გამო მეორეს იწყებს, რუსულთი კი პირველი ეგრე გაუყიდნია და ფასს აკლებს, ვითომ და ღარიბების შიშვალის გამო.

პირველი გამოცემის გაყიდვა—მტკნარი სიტყვაა. ჩვენ ნამდვილათ ვიცით, რომ გაყიდული აქვს მხოლოდთ მცირეოდენი ნაწილი.

ჩვენებური განცხადებით „ბავშ. მოკეთ.“ გამოცემულია მთელი ამხანაგობა (ჩათა ქართველ საზოგადოებას აფიქრებოთ: მთელი ამხანაგობა, წრე თანაუკრძობს ბ. აღ. ნათაძის აქა-ბაჟას).—რუსული განცხადებით კი გამოცემულია გამოდის მარტო თითონ ა. ნათაძე. (აქაც იმიტომ, რომ იფურქონ სადაც ჯერჯერობა: საწყალ „მოღვაწეს“ გამოცემებში კი ვერ უშვებია ქართველებში და ობლათ დარჩენილა). რუსული განცხადებით ფასს უკლებს პირველ გამოცემას, ქართული განცხადებით კი ის ფასის დაკლება იგულისხმება მეორე გამოცემაზე, რადგანაც პირველი თითქმის გაყიდული გამოდის. ქართული განცხადებით წიგნაკი მხოლოდთ მოწონებულია (ზედაც „одобрено“ აწერია). რუსულთ კი „одобрено и рекомендовано“. „рекомендовано“—სიტყვაა. ეს ჩვენ ნამდვილათ ვიცით. მაშრათ შეირცხენია თან მეტიარა მასწავლებელმა საზოგადოებასთან ან თვით იმათთან, ვისაც რეკლამა დაარჩებინა და ასეთი ცოცხალი ტყუილი რისთვის გამოაინა? რომელი ლოღოკური მოსახრებით ხელმძღვანელობდა „მოკეთის“ ავტორი, როდესაც მთაერობის „одобрено“-ს თავისი „рекомендовано“ დააწილა?

სიტყვებ და ორპირობა აენებს ხორცსა, მერე სულსა..

ამ ვაგბატონმა მოინდობა და ძალათაჲ მოინდობა მასწავლებლებისა და მთელი საზოგადოების თვალების აბმა. ჩემი წიგნაკი იაუიარა. მოდი ერთი სიაფეშიც შევადაროთ იმ წიგნს, რომელსაც ბ. ნათაძე აწმანებს თავის „მოკეთს“. ბ. ნათაძის წიგნაკი შეიცავს მხოლოდთ ერთი წლის კურსს, მოკლებულია დედანსა და მოთხრობებს საღმრთო ისტორიიდან, მოკლებულია აგრეთვე საწინების ჯგუფების სურათებს, რომელნიც თვალ-საზირო სწავლისათვის საჭირონი არიან, რის გამო ბავშვმა უნდა იყიდოს ქართული დედანი, რომელიც ღირს 20 კაპ. და საღმრთო ისტორია, რომლის უკანასკნელი ფასია 25 კ.

უნდა იყიდოს აგრეთვე მეორე კაპიტხაი წიგნი, რომელიც 40 კაპ. ღირს, ან ამოდნა ხარჯს ადებს სკოლასა და მშობლებს ჩენი ქველმოქმედი პედაგოგი თავისი წიგნაკის სილატაკით. „დედა-ენას“ კი ბავშვი იძენს 32—40 კა და იგი ყოფნის მას საკითხაზე წიგნათ თითქმის მთელი ორი წელიწადი, იპყრობს სრულ ქართულ დედანს, მრავალი სადენდო სურათებით მთავარ მოთხრობებით ძველი და ახალი ისტორიიდან და სხ.. ერთი სიტყვით, შეიცავს ყველა იმას, რაც საჭიროა ყმაწვილისათვის თითქმის ორი წლის განმავლობაში. და ამის გამო ერთი ორათ და სამათ უფრო იაფთ უჯდება ვიდრე ფას დაკლებული ვითომ და „მოკეთ“.

ახლა ერთი ის ვიცითხოთ, მამ რა ყოფილა ის ორ ენოენი განცხადება, რომელიც ვაგბენიერებას გეიქადის? ის ყოფილა და არის თავის ქების ანუ თავის ტუნს ბართი. მელდქნური რეკლამა, დამაღლემზალი საჭიროების „რასპროდავის“ განცხადების ფურცლები, თვლისისა ქუჩებში რომ დაარჩებენ ხოლმე „съ почтением“. აი რა ჯურის კაცთანა გეაქვს საქმე, აი ენ ვაოტინება ქართველი ახალთათობის წინამძღოლობას, მთ ვონება-ხნეობის ხელმძღვანელობას!..

ი. გამაღვაური.

გამოვიდა და იყიდება ყველა ქართული წიგნის მალაზებში მ. ა. ბარძალაიის მიერ გამოცემული ახალი წიგნი

სამღეროო გამოცხადებუი

(ზმა კიდურები ჩვენს მოღვაწეებს)

ი. ნ. ტ. დადიანისა

წიგნი შეიცავს 33 გვერდს და ღირს 15 კაპ. ვინც ას წიგნს ერთათ იყიდის გამოცემლისაგან ქ. ქუთაისში დაეთობა მანეთზე ერთი აბაზი.

(10—10)

„ქაღლის“ და „გაჟილის“ რედაქცია ბადედის 10 იენისიდან საკუთარ სახლში: არბილმარისი ქუჩა, № 5, ქაღლის ქორაჟის გამარდით სწორეთ იმის პირდაპირ, სადაც ახლა რედაქცია იყოფება.

რედაქცია-გამომცემელი ან. თ.-წერეთლისა.